

УДК 392.4(477.85)

Георгій Кожолянко  
(Чернівці)

## ТРАДИЦІЙНА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ (буковинське весілля)

*У статті на прикладі буковинського весілля досліджено традиційну весільну обрядовість українців від дохристиянських часів до наших днів.*

**Ключові слова:** шлюб, віра, релігія, вода, вогонь, сонце.

*В статті на прикладі буковинської свадьби досліджена традиційна свадьбна обрядовість від дохристиянського часу до наших днів.*

**Ключевые слова:** брак, вера, религия, вода, огонь, солнце.

*The article examines the traditional bridal rites of the Ukrainians from pre-Christian period up to these days by way of example of the Bukovyna wedding.*

**Keywords:** marriage, faith, religion, water, fire, sun.

Українська весільна обрядовість зацікавила вже перших дослідників і мандрівників, які відвідували терени України ще в XVII ст. Відомості про українське весілля вміщено в праці «Опис України» Г.-Л. де Боплана, у якій подано описи обрядів сватання, власне весільних і післявесільних обрядів [3].

Наприкінці XVIII – на початку XXI ст. весільною обрядовістю українців цікавилось багато вчених: Г. Калиновський, З. Доленга-Ходаковський, Й. Лозинський, А. Терещенко, А. Ніколаєв, В. Навроцький, М. Югославський, А. Іваніца, Й. Морачевич, П. Чубинський, А. Метлинський, О. Котляревський, О. Єфіменко, П. Єфіменко, Д. Лепкий, М. Сумцов, В. Охримович, Є. Сіцинський, І. Франко, М. Дерлиця, М. Зубрицький, С. Дністрянський, О. Левицький, М. Костомаров, О. Потебня, Х. Ящуржинський, М. Сумцов, Ф. Вовк, В. Іванов, О. Малинка, П. Литвинова-Бартош, В. Гнатюк, В. Шухевич, В. Ястребов, М. Дубинський, І. Любичем-Червінський, О. Кольберг, Л. Вайгель, Б. Сокальський, Я. Багер, К. Фалькевич, Ю. Мошинська, С. Рокоссовська, О. Мисевич, С. Вольфсон, І. Симоненко, Г. Сухобрус, О. Кравець, Д. Косарик, Я. Комаровський, Г. Бостан, В. Кравченко, М. Шубравська, Г. Танцюра, О. Правдюк, О. Курочкін, Л. Чижикова, В. Борисенко, Н. Здоровега, Н. Гаврилюк, М. Паньків, П. Андрушко, С. Талліна та ін.

Українську весільну обрядовість на Буковині досліджували: Г. Купченко,

В. Козарищук, Е. Фішер, Р.-Ф. Кайндль, П. Нестеровський, Є. Ярошинська, С.-Ф. Маріан, Д. Дан, Г. Кожолянко, Я. Кожолянко, Г. Маковій, О. Корнілович-Кожолянко та ін.

Однак, попри значну зацікавленість учених проблемами весільної обрядовості українців, багато питань щодо весілля українців Буковини не знайшли свого завершення висвітлення. Зокрема питання вивчення дохристиянського весілля і запровадження християнського церковного шлюбу.

Сімейна обрядовість українців характеризується досить усталеною, чітко регламентованою звичаєвою системою. Наприклад, у традиційному весільному українському обряді вчені нараховують від 25 до 30 етапів: місце й обставини знайомства молоді, розвідини, сватання, заручини, збирання барвінку, вінкоплетіння, випікання калачів, обдаровування родичів і власне наречених, запрошення на весілля тощо. Нам неодноразово доводилося спостерігати, як захоплювалися і дивувалися великою кількістю обрядодій традиційного українського весілля представники інших етносів, котрі мали нагоду побувати на такому сімейному святі.

Значний відсоток нинішніх мешканців України в обставинах української ідеології і дійсності другої половини XX – початку XXI ст. при одруженні користувалися «узаконенням» шлюбу переважаючих на терені України церков: християнсько-ортодоксальної, греко-католицької, като-

лицької, адвентистської, баптистської, єговістської та інших або зовсім не вкладали церковного шлюбу, з огляду на радянсько-соціалістичну систему. Адже ведучою була атеїстична ідеологія, а за церковне вінчання могли позбавити робочого місця, також набувалися інші неприємності від влади.

В Україні, як тогочасній складовій Радянського Союзу, влада в останні десятиріччя його існування ставилася до основних християнських церков більш-менш стримано.

У цей час, під впливом атеїзму, усіляко замовчували правду про давні вірування українців, про їхнє походження, про історичну глибинність українського народу. Цілеспрямовано спотворювали, під відповідним впливом пануючої ідеології, і дохристиянську народну віру українців – язичництво. Дохристиянську язичницьку релігію характеризували як поганську, дику, нецивілізовану.

За залізною завісою інформаційних обмежень було й те, що у світі, поза межами України, також існують церкви язичницької української віри. Після проголошення і утвердження незалежності України церкви язичницької віри виникли в Києві, Вінниці та інших містах. У 2000 році громада рідновірів оформилася і на Буковині, у Чернівцях (громада Давньої Української Народної Віри «Сяйво»).

Щодо питання сімейної обрядовості загалом і весільної зокрема, то християнство запозичило від язичницької релігії обряди, які воно використовує під час вінчання, оскільки у Святому Письмі християн – Біблії – про практику здійснення обряду вінчання нічого не мовиться. Лише з утвердженням у світі християнства як офіційної релігії країн і народів служителі церкви почали розробляти требники, до яких вони включили обрядодії для проведення вінчання, що мали місце в тих народів, куди проникало християнство. Адже так легше було впроваджувати християнську релігію.

Консерватизм християнства, особливо в його ортодоксальному, католицькому і греко-католицькому варіантах, не давав можливості служителям цього культу виходити за межі Біблії.

Відтак постає питання: «Звідки в християнстві виникла практика освячувати шлюб, якщо Бог створив людину з глини

(Адама), а жінку – з його ребра (Єву)»? Ні шлюбів, ні ритуалів не було ні в перших людей, ні в наступних (за Біблією), і раптом церква почала освячувати («узаконювати») шлюби молодих людей.

До речі, наука генетика чітко довела, що жінки і чоловіки мають відмінний генофонд. У ребрах усіх чоловіків гени абсолютно подібні. У жінок вони також подібні, але повністю відмінні від чоловічих.

Усі ці вінчальні благословіння християнськими проповідниками надумані. До певної міри це зрозуміло, бо до ХІХ ст. вінчання взагалі не було обов'язковим в українців, і лише силою законів та указів релігійних центрів, при сприянні влади, доводилося впроваджувати вінчальний обряд в українське середовище. Подібне відбувалося і в інших країнах Європи.

Як же брали шлюб і здійснювали весільні обряди давні українці?

За археологічними дослідженнями, певні уявлення про це дають відомості про язичницьких богів, місця поклоніння і жертвоприношень, а також матеріали писемних джерел («Велесова книга», «Повість минулих літ»), місцевих літописів, де містяться порівняльні згадки з дохристиянських часів. Але найбільше матеріалів дають нам етнографічні спостереження за весіллями.

Український весільний обряд виник на основі давнього дохристиянського і давньоруського, коли й мови ще не могло бути про освячення шлюбу християнською церквою, оскільки ця форма впливу церкви на сімейне життя українців утвердилася лише в ХІХ ст. Про це яскраво свідчать однакові окремі частини весілля, подібність багатьох церемоній, склад і обов'язки весільних чинів, значення, яке надавали давні українці виконанню весільного обряду.

Київськоруська весільна звичаєвість дуже подібна до весільної обрядовості ХІХ – першої половини ХХ ст. У літописах є матеріали про те, що більш ніж тисячу років тому на теренах України побутовували звичай брати собі жінку з попереднім передвесільним договором. Одруження супроводжувалися великими урочистостями, прийомом численних гостей, де вживали різних напоїв та співали пісень.

Прикладом дотримання весільних традицій у київсько-князівських родинах слугує факт одруження князя Володимира

ра з дочкою полоцького князя Рогволода – Рогдіною, який зафіксований у «Повісті минулих літ», де подано діалог полоцького князя зі своєю дочкою [12, с. 54].

У літописах містяться й терміни, що стосуються весілля. Вони збереглися в назвах обрядодій, учасників обрядів.

У давнину знайомство молоді (хлопця і дівчини) відбувалося під час календарних свят: Великодня (весняне рівнодення, початок нового року – 18–24 березня), Купайла (день літнього сонцестояння – 20–24 червня), Різдва-Коляди (день народження Сонця-Кола (Пала), день зимового сонцестояння – 21–22 грудня); на громадських святах: храмово-ініціальні свята, свята поминання предків, жертвоприношення богам (Роду, Сварогу, Перуну, Світовиду, Велесу, Ладі, Хорсу, Ярилу, Дажбогу, Стрибогу, Триглаву з Яв'ю, Прав'ю, Нав'ю та ін.).

Наприклад, під час Великодня дівчата дарували хлопцям писанки як символ любові, початку (зародку) життя. Але кожна дівчина дарувала писанку не всім хлопцям, які приходили вітати її зі святом, а лише коханому. Так само і вітати-вливати водою хлопець приходив до дівчини, яка йому подобалася і на якій мав намір одружитися.

Під час різдвяних свят хлопці ходили (і ходять тепер) колядувати в першу чергу до тих дівчат, хлопці яких є у складі ватаги колядників. Відповідно і батьки дівчини запрошували колядників у хату для пригощання, де спілкування хлопців і дівчат продовжувалося.

Свято Купала (Купайла) – це свято вогню (Ку+Пала, що означає «дитя Пала», дитя сонячного вогню) [1, с. 116]. Увечері, напередодні Купала, розпалювали священні вогнища, через які стрибали присутні на святі. Ритуал передовсім мав забезпечити урожай (чим вище стрибне людина – тим вищі будуть сільськогосподарські культури). Перестрибування через вогонь передбачало також очищення від злого, оскільки саме вогню надавали очисних властивостей. Очищувальні та лікувальні властивості мав і попіл (По+Палу) від вогнища купальського свята.

І, нарешті, купальські обряди з водою і вогнем були святом створення шлюбних пар. Тут знаходили собі пару під час танків-хороводів, купальських ігор, плетінні й пусканні на воду вінків.

Серед богів, яких уважали покровителями шлюбу, яким поклонялися та приносили жертвенні дари молоді під час весілля, були Лада-Богородиця і Дажбог.

Лада-Богородиця – Мати більшості богів. Її вважали богинею краси, любові і шлюбу. Кожна пара приносила богині квіти, мед, ягоди і фрукти, живих птахів, яких випускали біля її статуї під час церемонії освячення шлюбу. Відомо, що храм Лади був у Києві та інших давньоукраїнських центрах. У величому київському храмі стояла статуя надзвичайно гарної дівчини із золотим волоссям та в рожевому вінку. На волоссі виблискували перли, а сорочка на тілі богині була вкрита дорогоцінними каменями. За руку вона тримала крилату дитину із золотим волоссям: свого сина – бога любові Леля.

Дажбог – бог сонця. Бог, який дає врожай і взагалі – усім і все. Його статуя стояла на одному з пагорбів Києва. Під час правління князя Володимира, у 980 році, було запроваджено пантеон із шести верховних загальнодержавних (Київської Русі) богів, серед яких був і Дажбог. Богів Володимирового «Олімпу» встановили на пагорбі, де міститься тепер Андріївська церква [6, с. 92]. Це місце давнього язичницького храму і християнського храму, зруйнованого в 60–70-х роках Х ст., коли йшла боротьба за утвердження християнства в Києві.

В «Історії» Іоакима є таке повідомлення: «Святослав наказав храми християн розрушити й спалити, і сам незабаром пішов, бажаючи всіх християн знищити» [13, с. 111]. Історичним є факт, що князь Святослав Ігорович у війні з греками на Дунаї зазнав поразки. Оскільки язичницька віра ще була переважаючою, особливо серед простого люду і воїнів-дружинників, то поширилася чутка, ніби християни розгнівали язичницьких богів. Можливо, під тиском воїнів, а можливо, і через власні переконання Святослав накинувся на християн з репресіями, навіть був убитий його брат Гліб, який не відмовився від нової віри. У процесі цих репресій і були зруйновані християнські храми.

Але «Олімп» богів Володимира проіснував недовго. Уже 988 року він був замінений християнським. У «Повісті минулих літ» мовиться про те, що на горі, де стояли боги Володимира (у тому числі й Дажбог), Володимир побудував християнську церк-

ву Святого Василя, а язичницьких богів наказав викинути в річку [12, с. 80].

Серед інших богів, які мали відношення до шлюбу і весільної обрядовості давніх українців, були: Лель – бог любові і палкого кохання (опис його статуї подано попередньо); Полеля – другий син богині Лади, молодший брат Леля, він був богом шлюбу, любові; Услад (Ослад) – бог веселості, весільного та інших застіль, гулянь; Леля (Додола, Дана) – богиня літа, коли відбувалися весілля, і молодості. Вона була покровителькою молодих дівчат. Її зображували у вигляді статуї молоді жінки з квіткою лілії в руці.

Леля була уособленням першопричини галактичного життєтворення і життєвого початку природи. Також була богинею втіленої води. Тому і в весільній обрядовості переливання дороги молодим при їх русі до освячення шлюбу мало божественно-магічне призначення – через воду передати молодому подружжю любов, злагоду, життєтворення. Більше ніж дві тисячі років тому, у часи розквіту язичницької релігії, днем Лелі-Дани вважали п'ятницю, і цей день був святковим [1, с. 190].

Дівчата, які хотіли мати доброго чоловіка, несли влітку до статуї богині Лелі квіти, найчастіше – лілії.

У давні часи вінчання-освячення шлюбу відбувалося в місцях поклоніння і жертвоприношень – у гаях, біля священних дерев.

Філософ-народознавець Г. Лозко зауважила, що Дерево життя символізує початок Світу і народження дитини [8, с. 24]. У язичників дерево було символом життя. За допомогою цього символу унаочнюється зв'язок минулого, сучасного і майбутнього. За цією символікою стовбур дерева означає теперішній час, відповідно і нас самих, нині існуючих. Коріння, що сховане під землею, символізує минулий час та світ предків – від померлих батьків через прадідів і прабабусь до ще давніших предків, які поховані в землі. Гілки – символ майбутнього часу, наших нащадків – дітей, онуків, правнуків. Від коріння (предків) іде ідейний зв'язок із сьогоденням (нами) до майбутнього (наших нащадків).

В. Істархов, один з російських дослідників, значення дерева в житті людини визначив так: «Дерево з його обширними поверхнями тисяч гілок і листочків слугує ідеальним акумулятором і провідником космічної енергії та життєвої сили.

Спілкування людини з деревами дозволяє сприймати цю енергію, отримувати додаткову силу і навіть лікувати хвороби. Але отримати від дерева здатні тільки ті, хто вміє любити й розуміти дерево, поважає все живе. Дуб більше співпереживає чоловікові, липа – жінці, береза – дівчині» [4, с. 212].

У давнину вінки плели молодому і молодій. Для молодого вінок робили з листків дерева (частіше з дуба або верби), а для дівчини – з кетягів калини (при святкуванні весілля влітку або восени) чи її квіток (коли весілля було навесні).

Дуб вважали деревом Дажбога. Можливо, звідси і походить вислів «врізати дуба», що вказує на небіжчика, який уже не буде бачити Сонця-Дажбога.

Щодо верби, то вона є язичницьким символом Усесвіту. Як зазначив О. Братко-Кутинський, Усесвіт, як і Сонячна система (Коло), обертається, крутиться, тобто це «коловерть», а «вер» – основа слова «верба» [1, с. 132]. На Буковині вербу висаджують біля садиби, так само, як і кущ калини чи барвінок. Нею обсаджували по периметру присадибну ділянку – як оберег від злих сил, які повинні на вербовій межі зупинитися.

З дохристиянських часів бере початок щорічне свято верби – Вербна неділя, хоча з утвердженням християнства це свято дещо зазнало трансформацій. Попередній зміст його зберігся в пошануванні та освяченні верби, але обрядодії освячення вже прив'язані до християнської віри.

Калина – символ дівочої чистоти, незайманості. У недалекому минулому (кінець XIX – початок XX ст.) у весільній обрядовості буковинців ще побутував звичай після першої шлюбної ночі молодих розвішувати на воротах, одвірках, гілках дерев на подвір'ї кетяги калини, якщо дівчина зберегла до шлюбу свою незайманість. Пізніше калину замінили на червоні нитки та стрічки [9, с. 5].

«Ламати калину» у українців означало виходити заміж. Багато весільних пісень оспівують калину. Калина була символом дівочої гідності, моральності:

Ой у лісі калина стояла,  
На ній пташка співала,  
Вона правдоньку співала,  
Аби дівчина з парубком  
Спати не лягала [9, с. 6].



Калина була символом дівочого кохання, магичної і чародійної сили, материнства.

У народній символіці калина відображає магичну силу крові, красу і силу життя, силу любові, єдність народу, а загалом – Вітчизну.

Вивчення весільної обрядовості дозволяє констатувати, що віднесення заручин до передвесільного періоду обряду є неправомірним. Якщо в наш час цей обряд значно змінився і втратив свої певні визначальні функції в процесі створення нової сім'ї, то в давнину він відігравав значно більшу роль і був кульмінаційним моментом весільного обряду.

У давні часи обряд заручин проводив старший і авторитетний член родини або роду. Саме при цьому обряді відбувалося публічне, офіційне (із залученням свідків – членів громади, родичів) оповіщення про шлюб. Від цього моменту розірвання попередніх домовленостей (від часу засилання старостів) про одруження утруднювалося і вимагало як привселюдного вибачення, так і відшкодування у вигляді матеріальної компенсації за розірвання заручної угоди.

Щодо церковного християнського шлюбу, то обрядодії головного весільного дня в більшій частині населених пунктів Буковини проводили в суботу або неділю. Лише в Карпатах у ХІХ – першій половині ХХ ст. весілля відбувалися від середи до неділі. Першим днем шлюбу могла бути серeda, п'ятниця чи субота.

Обряд церковного вінчання на західноукраїнських землях утверджується як обов'язковий елемент весільної обрядовості лише в період пізнього середньовіччя (ХVІІ–ХVІІІ ст.). До цього церковне вінчання не було узаконене і його не вважали обов'язковим. Однак на Буковині ХІХ ст. вінчання в церкві стало обов'язковим весільним обрядом з реєстрацією в книзі одружень та з видачею свідоцтва про одруження. Поступово воно набуло рис традиційності.

У зв'язку з досить пізнім у часі утвердженням вінчання як традиційного елемента весілля молоді могли вінчатися напередодні весілля, наприклад, у п'ятницю чи суботу, щоб не порушувати народну обрядовість. Сам обряд вінчання поступово обростав специфічними елементами магичного, символічного, а часто і побутового характеру.

У рівнинній зоні Буковини, у неділю-уранці, наречена вибирається в одяг, у якому була в перший день весілля (вишиту сорочку, ріклю, киптар, головний убір («траву», «коди»)) [10, с. 18]. За давнім звичаєм, після вдягання, вона йде до церкви в супроводі декількох дівчат та молодниць, замовляє службу за своє здоров'я і щасливе життя. До церкви несуть три калачі, один з них має вигляд квітки і сформований ніби із шести частин. Повернувшись додому, молода одягає весільний одяг до вінчання.

У передгірній зоні та в Карпатах наречена весільного одягу в неділю не міняє, а йде до шлюбу в тому вбранні, яке вона носила в перший день весілля. Наприклад, у с. Міліємо, що в передгірній буковинській Вижничині, молода, не знімаючи вінка з голови, лягала спати, схиливши голову на стіл або на якусь іншу підставку. А наступного дня, перед тим, як іти вінчатися до церкви, вона ставала обличчям до сходу сонця і просила в Бога щастя, благополуччя в сімейному житті. І так мала зробити чотири рази, повертаючись до кожної сторони світу. Те ж саме робив у себе вдома і молодий. У цій обрядодії простежується зв'язок обряду підготовки до вінчання з давнім дохристиянським звичаєм пошанувати Бога-сонце, просити в нього щастя, а також зв'язок людини з природою, із чотирма сторонами світу.

У неділю хлопці й дівчата сходяться до садиб молодої і молодого, готуючись провжджати їх до вінчання. Дружбам і дружкам чіпляють на груди, зліва, весільну квітку, а в селах рівнинної зони дружбам-ватажелам перев'язують ліву руку хустиною.

Молода приймає вітання від молоді села, яка прийшла на весілля. Вона дякує їм за дружбу, за компанію, за спільно проведений час на вечорницях і танцях. Просить вибачення, якщо когось колись, можливо, образила. Звучить музика, виконується весільний танець молодої зі старшим дружбою-ватажелом. Потім до танцю приєднуються хлопці й дівчата.

У Прутсько-Дністровському межиріччі благословіння та вдягання весільного вінка нареченою відбувається перед виходом до шлюбу. Цей обряд досить вражаючий і зворушливий. Молода з дружками та іншими дівчатами сідає за стіл. На подушці сестри або родички, пританцьовуючи,

підносять вінок, який батько та мати під звуки сумної музики прикріплюють до волосся своєї дочки. Дівчина дякує, що вони виростили її, турбувалися, підготували весілля. Плачуть наречена і присутні. У передгірному с. Кам'яна в день церковного шлюбу молодій клали на голову вінок перед тим, як іти до церкви. Заходили батьки молодої. Сідали за столи лиш молода і батьки. Батьки нареченої клали вінок, а свашки співали:

Вставай, вставай, молоденька, тай  
вмивайся,  
На клиночку є рушничок, тай  
втирайся.  
А під піччю є качурочок печений,  
На столику є віночок злочений.  
Сідай собі, молоденька, на стільчик,  
Бери в свої білі руки гребінчик.  
Тай розчісуй косу русу під вінчик,  
Під хрещатий зелений барвінчик.  
Ой як буде коса руса сіяти,  
Буде твоя рідна мамка плакати.  
Ой не плач, рідна мамко, за мною,  
Та не все я забираю з собою.  
Та не все я забираю з собою,  
Ще лишаю дрібні сльози по столу  
[5, с. 191].

Такий обряд відбувається і в хаті молодого. Батько й мати нареченого вдягають йому капелюха або кучму з квіткою.

Елементи дохристиянського громадського шлюбу простежуються в обряді вінчування батьків перед виряджанням нареченої до шлюбу, як наприклад, у с. Старий Вовчинець, що в Буковинському передгір'ї (Глибочина). Молодий схиляє голову, а батьки тричі промовляють, торкаючись калачами голови: «Вінчуємо тебе хлібом, сіллю, щестем, здоров'єм, вік довгий, край добрий, щісливий доробок». Присутні співають:

Ой не плачте ви, матусю, за мною,  
Не все добре забираю з собою.  
Лишаю вам дрібні сльози  
По столу.  
Ой не плачте ви, матусю, за мною,  
Не все добре забираю з собою.  
Лишаю вам дрібні сльозоньки по  
двору  
Тай зелений барвінок в городі.  
Щасливая доріженька до шлюбу,  
Обсадила виноградом довкола.

Урвав був я винограду – не вмю,  
Збудив був я свою милу – не смю.

Мама і тато кроплять свяченою водою молоду і всіх, хто проводить її до шлюбу. Обсипають пшеницею із цукром, щоб життя було солодким, а в хаті – достаток. Дорогою ще кидають монети на багатство і достаток молодим [5, с. 197–198]. З музикою і піснями проводжають молоду, яка йде попереду з дружками, за ними – свашки, музиканти та весільні гості. Свашки з-поміж інших гостей вирізняються, бо завиті в традиційні рушники, вишиті кінці яких прикрашають їм плечі з обох сторін.

Весільний поїзд (поїзд) вирушає до церкви. Упродовж багатьох століть у Буковинському краї утвердилися два варіанти руху поїзда (почту) нареченого. Переважаючою є схема подвійного кола руху спочатку молодого: з дому нареченого – у центр села, де відбувається зустріч із нареченою, – разом до церкви – повернення до свого дому – з почтом зі свого дому в дім молодої – знову у свій дім з дружиною. Подвійне коло руху поїзда молодого мало локальні відмінності в передгірній та гірській частинах краю, де молодий, розпочавши рух до церкви, заходив до дому молодої, звідти – разом до вінчальних батьків, потім – до церкви, а після вінчання рух поїзда повторював шлях попередньо описаного варіанта. В окремих селах Буковинського Передгір'я і Гуцульщини весілля гуляли в хаті молодого. Тоді після вінчання рух почту мав такий вигляд: із церкви разом до дому нареченого – у дім молодої за приданим – знову в дім молодого з дружиною і приданим.

Якщо вінчання проводили попередньо, за тиждень чи напередодні весілля, то рух весільного поїзда міг мати такий вигляд: з дому молодого – у дім нареченої – у свій дім з дружиною і приданим.

У румунських селах Буковинського Передгір'я молода до вінчання їде на фірі-підводі разом із дружками, а молодий їде пішки разом із друзями. Повертаються молодий і молода з вінчання також кожен до своїх домів окремо, де відбуваються весільні обряди [14, s. 132].

Обряд вінчання в православній церкві (а Буковина до останньої чверті XVIII ст. була виключно, а з окупацією краю Австрією – з переважно православним християнським віросповіданням) проходив у такий спосіб.

Молоді заходили в притвор церкви, священник виходив до них, благословляв і заводив у церкву. Тут він забирав від них приготовлені заздалегідь обручки, відносив їх у вівтар, освячував, виносив до молодих і одягав їм на пальці.

Наречений і наречена стояли кожен зі свічкою в руках (свічки купували в церкві), а вінчальні батьки – з великими «батьковими свічками». Священник запаливав спочатку свічки, які тримали наречені. Вінчальні батьки розстеляли перед престолом весільний рушник. Під рушник було заведено класти певну суму грошей («щоб молоді жили в достатку»). Звичайно, це не підкуп православних святих, а збережений давній магічний обряд – «подібне викликає подібне».

Молоді ставали на весільний рушник. Існує повір'я, що хто з подружжя ступить ногою першим на рушник, той буде головувати в сім'ї [10, с. 10].

Священник вручав вінчальним батькам металеві вінчики-корони, які вони повинні були тримати під час обряду вінчання над головами наречених (мати – над головою молодого, а батько – молоді). В окремих селах Хотинщини (Шилівці, Рукшин) вінчики-корони тримають дружба з дружкою.

Коли молоді стояли на рушнику, священник запитував їх: «Чи маєш ти (називає ім'я нареченого) узяти за дружину цю дівчину (називає її ім'я)?».

У відповідь звучало «так!». Тоді священник аналогічними словами звертався до нареченої і, отримавши й від неї ствердну відповідь, розпочинав вінчання.

Священник при вінчанні говорив: «Славою і честю вінчаю вас!». Ці слова він промовляв тричі. Потім причащав молодих зі спеціальної ритуальної чаші і казав: «Чашу спасіння прийму і Ім'я Господня закличу!».

Далі він брав з рук вінчальної матері рушник, зв'язував міцно ним руки молодих і обводив їх тричі навколо престолу проти руху сонця, при цьому свашки кидали на вінчальну процесію цукерки, печиво, які підбирали діти та присутні на вінчанні. Потім священник забирав від вінчальних батьків (або дружби і дружки) вінчики-корони і підводив обвінчаних до дверей вівтаря для цілування двох образів святих, що по обидва боки від дверей.

Молоді ставали перед священником, він давав кожному тричі скуштувати шматок калача, умоченого в мед або вино. Часто ця обрядодія проходила з веселощами і жартами: священник підносив до рота молоді чи молодого калач, вони відкривали рота, а він, жартуючи, не давав їм відкусити, лише за наступної спроби дозволяв їм це зробити. Потім молоді задмухували один одному свічки і цілувалися. Священник вітав молодих із законним шлюбом, говорив їм, щоб вони не забували дороги до церкви, щоб жили в мирі та злагоді на радість батькам і на славу Богові.

Молодих вітали батьки, родичі, друзі. Усі виходили із церкви. На подвір'ї церкви вінчальні батьки пригощали напоями (горілкою, вином) і печивом присутніх односельчан.

На Буковині існувало повір'я, що хто з подружжя першим переступить поріг церкви після одруження, той, відповідно, буде старшинствувати в сімейному житті. Наприклад, на Буковинській Гуцульщині (с. Довгопілля), при вході до церкви, доки не прийшов священник, мати навчає доньку, щоб вона під час шлюбу наступила молодому на ногу (для того, щоб в родині вона була старшою). Коли виходив священник, князь брав наречену за руку, а батько і мати вели молодят аж до престолу. Під час шлюбу дружба тримав в руках крисаню, мати – калачі із запаленою свічкою на плечах князя, на плечах молоді батько також тримав калачі із запаленою свічкою, а дружка – перемітку.

Після шлюбу молоді йшли разом до церковних дверей, і тут кожен з них намагався першим переступити поріг. Але батько і мати стримували їх, щоб вони переступили поріг церкви разом, тримаючись за руки [5, с. 283].

Надворі князь із княгинею цілувалися і, обернувшись тричі навколо себе, дивилися одне на одного через дірку сирного калача, прив'язаного до правої руки: для того, «аби бачили своє щісте і не відумерли від себе». Потім цілувалися з присутніми. Вийшовши за церковну браму, молоді їли варене яйце і калач, а весільні гості «запивали» шлюб, бо «ци лихо, ци добре, пропало все!».

Гуцули вважали, що одразу по шлюбі можна було зрозуміти, якою дівкою була княгиня: коли після шлюбу вона розчервоніється та заплаче, то «се справедлива

дівка», а котра «несправедлива», то та стане біла, аж «попісніє» зі страху, аби молодий не спізнав [5, с. 284].

У Прутсько-Дністровському межиріччі (села Топорівці, Рідківці), після вінчання, молодий і молода повертаються зі своїми родичами до своїх домівок кожен окремо. Вони йдуть іншою дорогою або протилежною стороною дороги від тієї, якою йшли до церкви. Наближаючись до хати молодої чи молодого, молодь співає:

Вийди, нене, проти мене,  
Чи пізнаєш тепер мене?  
Пізнаю тебе, синочку (дочко),  
По зеленому віночку.

На воротах, прикрашених ялиновим вінком із квітами, молоді повинні зупинитися. Назустріч виходять батько й мати, яка тримає в руках хліб та сіль. Батьки по черзі вітають наречену (нареченого) зі шлюбом, бажають щасливого життя. Звучить тужлива лірична мелодія музик, на очах присутніх проступають сльози. Брат молодої або старший дружба переливає водою з відра простір між стовпами воріт. У ХІХ – на початку ХХ ст. в Топорівцях існував звичай, коли наймолодший хлопець-ватажел сідав на перевернуте вверх дном відро посередині проходу у воротах і вимагав плати за вступ на подвір'я [11, с. 23].

У весільній обрядовості важливу роль відігравав посад, викуп молодої, одягання молодою жіночого головного убору, дарування-пропій, переїзд молодої до нареченого. У різних районах Буковини мали місце локальні особливості цих етапів весілля.

Отже, дослідження весільної обрядовості українців засвідчує наявність і багатівікову збереженість давніх дохристиянських обрядодій громадського

шлюбу, які в значній мірі підтверджують тисячолітню давність українського народу та багату його сімейну обрядовість. На прикладі весільної обрядовості українців Буковини простежуємо традиційні елементи громадського і нововведення з впровадженням у життя церковного християнського шлюбу.

#### Література

1. *Братко-Кутинський О.* Феномен України. Наукове дослідження. – К., 1996.
2. Велесова книга. Волховник / ред. Г. Лозко. – К., 2000.
3. *де Боплан Г.-Л.* Опис України. – Л.: Каменяр, 1990.
4. *Истархов В.* Удар русских богов. – М., 2000.
5. *Кожоляно Г. К.* Етнографія Буковини: у 3 т. – Чернівці, 2001. – Т. 2.
6. *Козак Д. Н., Боровский Я. Е.* Святилища восточных славян // Обряды и верования древнего населения Украины. – К., 1990.
7. *Лозинський Й.* Українське весіле. – Краків, 1845.
8. *Лозко Г.* Вінчання за звичаєм предків // Сварог. – 2001. – № 11–12.
9. МЕЕ ЧНУ. – 1985. – Т. 13.
10. МЕЕ ЧНУ. – 1995. – Т. 1.
11. МЕЕ ЧНУ. – 1996. – Т. 2.
12. Повесть временных лет. – М.; Л., 1950. – Т. 1.
13. *Татищев В. Н.* История Российская. – М.; Л., 1962. – Т. 1.
14. Die Bukowina. Eine allgemeine Haimatkunde. – Czernowitz, 1899.

#### Скорочення

МЕЕ ЧНУ – Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (зберігаються в етнографічному музеї ЧНУ)

## SUMMARY

The article examines the traditional bridal rites of the Ukrainians from pre-Christian period up to these days by way of example of the Bukovyna wedding.

Ukrainian wedding ceremony originated on the basis of ancient pre-Christian and old-Rus ones at that time when there was no even a hint of a marriage by Christian tradition since that form of church influence on family life of the Ukrainians gained a foothold only in the XIXth century. And the evidences of that are certain similar portions of wedding, the similarities of many ceremonies, content and composition of nuptial ritual titles, importance attached to performance of wedding ceremonies by the ancient Ukrainians.

In ancient times, church wedding ceremony – a consecration of marriage – took place close to the



sacred trees in the groves – in the places of worship sacrifices.

In times of yore, marriage began with preparing the wreaths for a bridegroom and a bride. The bridegroom's wreath was made out of leaves of tree (usually, an oak or a willow), and the bride's – out of bunches of viburnum (if a wedding occurred in summer or fall), or from its blossom (when a wedding was in spring).

In ancient times, the rite of betrothal was held by a senior and respected member of a family or a kin. It was this rite that resulted in a public, formal (with involvement of witnesses – members of community and kindred) announcement of marriage. From that moment the breakage of tentative agreement (since sending the matchmakers) about the marriage became complicated and required both a public apology and a compensation in form of making the amends for denouncement of engagement agreement.

As for Christian church marriage, the actions of central wedding day in most of the Bukovyna inhabited localities were conducted on Saturday or Sunday. Only weddings in the Carpathian Mountains in the XIXth and first half of the XXth centuries lasted from Wednesday to Sunday. The first day of marriage could be Wednesday, Friday or Saturday.

On the Western Ukrainian terrains the church wedding ceremony as an obligatory element of marriage rituals became consolidated only in the late medieval period (XVIIth–XVIIIth centuries). Formerly, the church wedding had not been institutionalized and had considered to be optional. However, in the XIXth century in Bukovyna, a church wedding ceremony became compulsory with registration of a marriage in a registry book and issuance of certificate of marriage and began to acquire the traits of traditionality.

Due to relatively recent consolidation of church wedding ceremony as a traditional element of wedding, the newlywed could get married in church before the wedding itself, for example, on Friday or Saturday, so that not to violate the folk rituals. The wedding ceremony itself has been gradually accumulating the specific elements of magical, symbolic and often everyday nature.

The Ukrainian wedding rituals demonstrate the presence and centuries-old safety of ancient pre-Christian ritual actions of civil marriage, which largely come to support of millennial antiquity of Ukrainian people and its rich complex of family rituals. By the example of the Bukovyna Ukrainian marriage ceremonies it can be observed the traditional elements of civil marriage and the introduced innovations of the Christian church marriage.

**Keywords:** marriage, faith, religion, water, fire, sun.